

Abspielschutz), права, економіки ($\chi^2 = 21,7136$; $K = 0,05$: Bezahlendienstleister), харчування ($\chi^2 = 12,2752$; $K = 0,04$: Abnehmküche). Як бачимо, одне з основних місць у словотворенні німецької мови належить префіксації, завдяки їй у лексичному фонді постійно зростає кількість нових слів.

Таблиця 7

Тісний зв'язок між префіксацією та сферами

Сфери	χ^2	K
Політика	6,6895	0,03
Техніка	20,2055	0,05
Охорона здоров'я	6,6131	0,03
Право та економіка	21,7136	0,05
Навколишнє середовище	6,4503	0,03
Харчування	12,2752	0,04

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, на основі отриманих статистичних даних, за допомогою обчислення критерію хі-квадрата (χ^2) та коефіцієнта взаємної спряженості (K) можемо зробити висновок, що для сучасної німецької мови найбільш характерними є зв'язки між: 1) словоскладанням та сферами дозвілля, спорту, політики, правом та економікою; 2) суфіксацією та політикою; 3) конфіскацією та засобами масової інформації. У перспективі слід опрацювати синтагматичні зв'язки між іншими словотвірними засобами та різними сферами сучасної німецької мови.

Список використаної літератури

1. Апроксимативні методи вивчення лексичного складу : навч. посіб. / О. Д. Огуй, В. В. Левицький, С. В. Кійко, Ю. Є. Кійко. – Чернівці : Рута. – 2000. – 136 с.
2. Левицький В. В. Квантитативные методы в лингвистике / В. В. Левицький – Черновцы : Рута, 2004. – 189 с.
3. Левицький В. В. Семасіологія / В. В. Левицький. – Вінниця : Нова книга, 2006. – 512 с.
4. Пиотровский Р. Г. Математическая лингвистика : учеб. пособие для пед. ин-тов / Р. Г. Пиотровский, К. Б. Бектаев, А. А. Пиотровская – М. : Высш. шк., 1977. – 383 с.
5. Römer Chr. Lexikologie des Deutschen : Eine Einführung / Chr. Römer, V. Matzke. – Tübingen : Narr, 2003. – 226 s.

Статтю подано до редколегії
10.11.2011 р.

УДК 811.161.2' 367.332

О. Г. Межов – кандидат філологічних наук, доцент
кафедри української мови Волинського національного
університету імені Лесі Українки

**Складні субстанціальні одиниці в семантико-синтаксичній
структурі простого речення**

*Роботу виконано на кафедрі української мови
ВНУ ім. Лесі Українки*

У статті проведено системне дослідження складних мінімальних семантико-синтаксичних одиниць у зв'язку з семантичними типами предикатів. Описано називний, знахідний, давальний та кличний відмінки як основні засоби вираження суб'єктно-об'єктних та адресатно-суб'єктних значень в неелементарних простих реченнях сучасної української літературної мови.

Ключові слова: мінімальна семантико-синтаксична одиниця, складна синтаксема, суб'єкт, об'єкт, адресат, предикат, відмінок.

Межов А. Г. Сложные субстанциальные единицы в семантико-синтаксической структуре простого предложения. В статье проведено системное исследование сложных минимальных семантико-синтаксических единиц в связи с семантическими типами предикатов. Описаны именительный, винительный, дательный и звательный падежи как основные средства выражения субъектно-объектных и адресатно-субъектных значений в неэлементарных простых предложениях современного украинского литературного языка.

Ключевые слова: минимальная семантико-синтаксическая единица, сложная синтаксема, субъект, объект, адресат, предикат, падеж.

Mezhov A. G. Complicated Substance Units in Semantic-Syntactical the Structure of the Simple Sentence. In the article system research of complicated minimal semantic-syntactical units is conducted in connection with the semantic types of predicates. Nominative, accusative, dative and vocative cases as basic facilities of expression of subject-objective are described and subject-addressee semantic in the unelementary simple sentences of modern literary Ukrainian.

Key words: minimal semantic-syntactical unit, complicated syntaxema, subject, object, addressee, predicate, case.

Постановка наукової проблеми та її значення. У сучасному українському мовознавстві дослідники синтаксичної семантики, зокрема І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський, М. Я. Плющ, А. П. Загнітко, Н. Л. Іваницька, К. Ф. Шульжук, Т. Є. Масицька, М. В. Мірченко та ін. вивчають речення з опорою на поняття семантико-синтаксичної структури речення, змістових відношень, валентності як міжрівневої категорії, елементарних та ускладнених речень, предикатних і субстанціальних синтаксем. Семантично елементарне просте речення складається тільки з одного предиката й зумовлених його семантико-синтаксичною валентністю іменникових (субстанціальних) синтаксем. Семантично ускладнені прості речення, крім субстанціальних синтаксем, містять вторинні предикатні та складні мінімальні семантико-синтаксичні одиниці. У цьому плані недостатньо вивчено складні субстанціальні синтаксеми, спроби аналізу яких знаходимо у працях І. Р. Вихованця, К. Г. Городенської, А. П. Загнітка, М. В. Мірченка. Однак комплексного дослідження таких одиниць в українській граматиці немає. Складні субстанціальні компоненти формують значну кількість ускладнених простих речень української мови, тому без усебічного їх дослідження не можна глибоко пізнати природу речення як основної синтаксичної одиниці, а без цього неможлива побудова викінченої синтаксичної теорії.

Мета пропонованої статті – детально описати складні суб’єктно-об’єктні та адресатно-суб’єктні одиниць в ускладнених простих реченнях сучасної української літературної мови; з’ясувати їхні семантичні функції, особливості деривації, відмінкове вираження, формально-синтаксичні позиції у реченнєвій структурі. Дослідження побудовано на конструкціях, дібраних з різностильових текстів сучасної української мови.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження. Складні мінімальні синтаксичні одиниці можуть утворюватися внаслідок об’єднання суб’єктних і об’єктних значень. У сучасній українській мові суб’єктно-об’єктні синтаксеми функціонують у таких типах семантично неелементарних конструкцій: 1) пасивних зворотах з називним об’єктного суб’єкта; 2) безособових структурах із знахідним об’єктного суб’єкта; 3) реченнях із знахідним об’єктного суб’єкта в позиції дуплексива; 4) конструкціях з давальним об’єктного суб’єкта в позиції дуплексива. Розглянемо детальніше специфіку функціонування в них складних синтаксем. Перетворення наведених нижче базових активних конструкцій у похідні пасивні відбувається за такою схемою: називний суб’єкта дії + предикат дії + знахідний об’єкта дії → називний об’єктного суб’єкта + предикат результативного стану + [орудний суб’єкта]. Напр.: *Найкраці фахівці склали “Тези”* → *“Тези” були складені найкраціми фахівцями* (“Старожитності Русі-України”); *Бог прийняв Авелів дарунок* → *Авелів дарунок був прийнятий Богом* (В. Сокіл); *Італійські гуманісти запровадили сам термін* → *Сам термін був запроваджений італійськими гуманістами* (“Філософія”); *Василь Земляк уже завоював нове покоління читачів* → *Нове покоління читачів уже завойоване Василем Земляком* (Д. Павличко). Такі трансформації у граматичній структурі української мови скеровані на створення з тричленних вихідних активних конструкцій (суб’єкт дії – предикат дії – об’єкт дії) двочленних пасивних (суб’єкт стану – предикат стану) речень. З цього випливає, що орудному суб’єкта в пасивних реченнях належить периферійна роль. Супровідне об’єктне значення суб’єктної синтаксеми виникло внаслідок транспозиції називного суб’єкта дії у зону орудного відмінка, для якого ця семантико-синтаксична функція вторинна, що, у свою чергу, зумовило переміщення знахідного об’єкта дії у зону називного

відмінка [2, 79]. У подібних пасивних зворотах синтаксема у називному відмінку поєднує значення об'єкта дії та суб'єкта результативного стану. Такі речення слід кваліфікувати як синоніми активних конструкцій, їх кореляти, які характеризуються тими або іншими зміщеннями й ускладненнями в синтаксико-морфолого-семантичних відношеннях [6, 58]. При транспозиції знахідного відмінка прямого об'єкта в називний об'єктного суб'єкта відбуваються лексичні заміщення іменників: у суб'єктну позицію називного відмінка потрапляє компонент іншої (порівняно з попереднім називним) якості, пор.: *У Світовому океані геологи знайшли нафту і газ* → *У Світовому океані геологами знайдені нафта і газ* ... (з газети). Але ці лексичні заміщення відбуваються в межах власне-іменників, тобто іменників на позначення конкретних (істот і неістот) предметів.

Об'єднання суб'єктної та об'єктної семантики простежуємо і в безособових конструкціях, напр.: *Шхуну кидало з хвилі на хвилю* (З. Тулуб); *Порубаних і постріляних турків зносило в Чорне море* (Ю. Мушкетик); *У сіру безвість зносило міста* (І. Драч); *У нас поламало стару сливу* (В. Шевчук); *Тією живою, наполоханою хвилею Шептала зім'яло, притисло до жердин* (В. Дрозд); ... *його [віз] завертало, зносило, зсовувало у яр* (Б. Харчук); *Трактора занесло* (Б. Харчук); *Їх рвонуло навідліг* (Л. Костенко). Синтаксема у знахідному відмінку позначає особу чи предмет, які зазнають фізичного впливу (є об'єктами дії) і внаслідок цього перебувають у певному стані (виступають суб'єктами результативного стану), тобто знахідний відмінок має синкретичне значення суб'єкта стану-об'єкта дії [1, 68; 11, 433]. Про це свідчать такі трансформаційні перетворення: *Мороза вбило* (О. Гончар) ← *Мороз був вбитий і Вбили Мороза*; ... *його прибило хвилею [під верболіз]* (Григорій Тютюнник) ← *Він прибитий і Хвиля прибила його*; *Літфаківця [Скибу] покалічило* (О. Гончар) ← *Покалічило літфаківця [Скибу] + Літфаківець [Скиба] покалічений*. Знахідний відмінок функціонує при дієсловах фізичної дії, впливу, вжитих у безособовому значенні. Орудний інструментального суб'єкта в таких реченнях часто лексично не виражений. Напр.: *Їх за якусь хвилину викинуло на поверхню моря* (М. Трублаїні); *Його вбило відразу* (Григорій Тютюнник); *Мартінова аж підкинуло* (З. Тулуб); *Машину рвонуло з місяця* (О. Гончар); *Бричку затрясло вулицями серед підчищених і ще не торкнутих руйн і руйновищ* (Б. Харчук); *Шхуну гойдало все дужче* (М. Трублаїні); *Вовка закотило в лісосмугу* (М. Вінграновський). Носій стану у знахідному відмінку нейтральний щодо ситуації, у якій він перебуває, остання не залежить від його волі. У таких реченнях простежуємо спрямованість дії на суб'єкт. Напр.: *Шпиргелю зірвало з колоди* (Б. Харчук); *Мене ось теж довбнуло!* (О. Гончар); *Її випихало, гнало* (Б. Харчук); *Камбуз заливало* (З. Тулуб); *Шхуну зносило до південного берега* (З. Тулуб); *Воза торсонувало в розорі* (В. Дрозд); *А машину щодали частіше заносило* (О. Гончар); *"Колумба" відкинуло вбік* (М. Трублаїні). Об'єктне значення посилюється, якщо західний відмінок знаходиться у постпозиції: *У житлах серед відкритого поля накрило нас* (О. Гончар); *Розтрясло його зовсім* (Григорій Тютюнник); *Запорошило, замело, засніжило дорогу* (В. Стус).

В українській мові знахідний відмінок обов'язковий при більшості безособових предикатів на *-но*, *-то*, утворених від перехідних дієслів. Він виражає синкретичне значення суб'єкта результативного стану — об'єкта дії, напр.: *Портрет було закінчено* (З. Тулуб); ... *мене засуджено* (В. Симоненко); *Міст висаджено в повітря* (О. Гончар). Семантичну неелементарність таких речень засвідчує можливість їх розчленування на елементарні одиниці, пор.: *Греблю захоплено* (О. Гончар) ← *Гребля захоплена + Захопили греблю*. В усіх наведених прикладах безособово-предикативні форми на *-но*, *-то* зберігають давню властивість, успадковану ще від дієприкметників, — показувати наслідки якоїсь дії. Суб'єкт в орудному відмінку здебільшого має імпліцитне вираження, тому ці речення синонімічні з неозначено-особовими конструкціями, що вказують на якийсь неозначений суб'єкт. Пор.: *Греблю захоплено* — *Греблю захопили*. Нерідко при предикатах на *-но*, *-то*, крім знахідного відмінка, функціонує орудний суб'єкта, напр.: *Кабінетом міністрів України з 1 лютого 1995 року підвищено тарифи на житлово-комунальні послуги* ("Відомості Верховної Ради України"); *Генеральною прокуратурою порушено кримінальну справу у зв'язку із випуском та обігом Державних товарних облігацій* (з газети). В українській мові почали вживатися і такі речення з предикативними формами на *-но*, *-то*, у яких позначена дія, що не зумовлена людською волею, а виникає внаслідок стихійних явищ. Подібні конструкції близькі до безособових із формами на *-ло*. Пор.: *Водою залито майдан* (О. Гончар) — *Водою залило майдан*; *Зруйновано вулиці з підприємствами, лікарнею, житловими будинками* (з газети) — *Зруйнувало вулиці з підприємствами, лікарнею, житловими будинками*;

Накриття було зірвано. Столи перекинуто (з газети) – Накриття зірвало. Столи перекинуло. Знахідний відмінок виражає складне суб'єктно-об'єктне значення.

Нерідко вживаються речення з компонентами у знахідному відмінку, що перебувають у подвійних синтаксичних зв'язках з іншими членами речення, напр.: Сусіди знайшли її вранці непритомну поруч із вбитими (Р. Федорів). Знахідний відмінок репрезентує складну субстанціальну синтаксему, яка об'єднує суб'єктне та об'єктне значення й утворюється внаслідок злиття в одну конструкцію двох елементарних речень. Пор.: Сусіди знайшли її непритомну ← Сусіди знайшли її + Вона була непритомна. Щодо дієслівного предиката дії знахідний вказує на об'єкт дії, щодо прикметникового або дієприкметникового предиката стану (якості) – на суб'єкт стану (якісної ознаки). Знахідний відмінок сполучається з дієсловами, які позначають: **а)** психічну діяльність (*бачити, згадати, знати, пам'ятати, уявити* та ін.); **б)** виявлення стану (*знайти, застати, виявити* та ін.); **в)** дію, спрямовану на особу або предмет (*вести, нести, в'язати, залишати, тримати* та ін.). Напр.: *Ониська часто хотіла побачити його сивим і вусатим* (В. Симоненко); *Такою вродливою і такою зажуреною він ніколи не бачив її* (М. Стельмах); *Я ж пом'ятаю його молодим* (О. Іваненко); *Я застав там товариство розвеселене і безтурботне* (П. Загребельний); *Професора відвезли до лікарні непритомного* (М. Трублаїні). При заперечних дієсловах вживається родовий відмінок у функції суб'єктного об'єкта: *Я не знаю Тичини більше стомленого і зневіреного, більш трагічного і людяного, ніж Тичина – автор цієї збірки* (В. Стус). Синкретичний знахідний залежить також від дієслів типу *прохати, просити, кликати, учити* та ін., які у поєднанні з інфінітивом виражають значення адресатного об'єкта дії – потенційного суб'єкта дії. Пор.: *Варвара Дмитрівна просила Машеньку не кидати Миті* (О. Іваненко) ← *Варвара Дмитрівна просила Машеньку* + *Машенька не покине Миті*; *Професор прохав капітана пароплава дати дозвіл на два квитки* (М. Трублаїні) ← *Професор прохав капітана пароплава* + *Капітан пароплава дасть дозвіл на два квитки*; *Старшина попросив телефоніста з'єднати його з водолазами* (М. Трублаїні) ← *Старшина попросив телефоніста* + *Телефоніст з'єднає старшину з водолазами*.

Якщо в конструкціях із подвійними синтаксичними зв'язками дієслова, що керують синкретичним знахідним відмінком, частково втрачають своє конкретне лексичне значення і набувають семантики узагальнення (стають напівзв'язками), то у знахідного послаблюється значення об'єкта і на перший план виходить значення суб'єкта. Такі речення трансформуються у конструкції з називним суб'єктом кваліфікативного стану. Пор.: *Стаха Очерета призначили шкіпером "Колумба"* (М. Трублаїні) → *Стах Очерет – шкіпер "Колумба"*; *Грицька обрали суддею* (М. Трублаїні) → *Грицько – суддя*; *Сироту зробили комсоргом інституту* (П. Загребельний) → *Сирота став комсоргом інституту*; *Його вважають талановитим художником* → *Він талановитий художник*; *Його вважали диваком ("Дзвін")* → *Він дивак*. Дієслова *вважати, обрати, призначити* і подібні не позначають конкретних дій, а виражають у поєднанні з іменниками кваліфікаційну або якісну ознаку суб'єкта.

Давальний відмінок, перебуваючи в синтаксичній залежності від двох дієслівних форм, виражає складну семантико-синтаксичну функцію адресатного об'єкта дії – потенційного суб'єкта дії – і утворюється внаслідок об'єднання двох семантично елементарних речень в одне ускладнене. Синкретичний давальний функціонує при дієсловах *веліти, казати, наказувати, доручати, пропонувати, рекомендувати, радити, дозволяти, забороняти, заважати* та ін. Напр.: *Трофімов наказав водолазам обшукати квадрати [бухти]* (М. Трублаїні) ← *Трофімов наказав водолазам* + *Водолази обшукують ... квадрати [бухти]*; *Шкіпер доручив нам доставити мішок* (М. Трублаїні) ← *Шкіпер доручив нам* + *Ми доставимо мішок*; *... [професор] сказав Богданові йти за ним* (О. Гончар) ← *Професор сказав Богданові* + *Богдан має йти за ним*; *Президент [Леонід Кучма] доручив Кабінетові міністрів підготувати проект [Декларації про військово-політичне співробітництво]* (з газети) ← *Президент доручив Кабінетові міністрів* + *Кабінет міністрів повинен підготувати проект*.

Складна синтаксема, що поєднує суб'єктне та об'єктне значення і виражена формою знахідного або давального відмінка, на формально-граматичному рівні перебуває у позиції дуплексива, який вступає в подвійні синтаксичні зв'язки з іншими членами речення. Дуплексиви є своєрідними одиницями у структурі формально простого, але семантично ускладненого речення, тому що не вкладаються у визначення звичайних як головних, так і другорядних членів речення. Вони стоять у фор-

мально-синтаксичній позиції прислівного сильнокерованого другорядного члена речення щодо опорного дієслова-присудка і позиції взаємопов'язаного з вторинним присудком вторинного підмета [4, 242]. А. М. Мухін замість поняття вторинного підмета і вторинного присудка використовує поняття залежного підмета і присудка при залежному підметові, відрізняючи залежний підмет від незалежного. Учений називає їх “організуючими центрами другого ступеня, на противагу організуючим центрам першого ступеня – підметові і присудкові” [9, 50]. Не варто вторинний присудок, виражений прикметником або дієприкметником у формі знахідного або орудного відмінка, кваліфікувати як предикативне означення, оскільки він поєднується з опорним іменником у знахідному відмінку не формою узгодження, а формою координації. Напр.: *Непритомного Петро привіз мене додому* (В. Симоненко) ← *Петро привіз мене додому* + *Я був непритомний*; *Напівмертвого зняли його з коня* (З. Тулуб) ← *Зняли його з коня* + *Він був напівмертвий*; *Порубаного поховали його друзі ...* (М. Стельмах) ← *Друзі поховали його* + *Він був порубаний*. Прикметник або дієприкметник у предикативній позиції вимагає називного відмінка у функції підмета, але у розглянутих реченнях називний за умови подвійного зв'язку нівелюється перехідним дієсловом, яке перетворює називний відмінок на знахідний. Вторинний підмет зумовлює підпорядкування вторинного присудка в роді й числі.

У позиції дуплексива семантика суб'єкта може бути ускладнена ще одним суб'єктним значенням. У поданих нижче реченнях складна синтаксема, що виражає функцію суб'єкта локативної дії (процесу) — стану (якісної ознаки) і має форму називного відмінка, перебуває у позиції дуплексива, який вступає у синтаксичні зв'язки з обома компонентами подвійного присудка (дієслівним та прикметниковим). Напр.: *Вчитель ходив по класу поміж рядами лавок високий, прямий, задивлений кудись* (Р. Федорів); *Я лежав напівмертвий* (П. Загребельний); *Відійшла Ольга вбік зовсім уже розгублена* (А. Дімаров). Подвійний синтаксичний зв'язок – це різновид предикативного зв'язку. Центральним компонентом подвійного присудка є дієслово руху або локативного процесу, що виражає синтаксичні категорії часу і модальності. Другий компонент присудкового комплексу – предикативний прикметник (дієприкметник) із значенням стану (якості). Подібні речення називають ще реченнями із предикативним означенням [10, 135], реченнями з ускладненим присудком [8, 136]. Із семантико-синтаксичного погляду речення з подвійним присудком є ускладненими. Вони утворюються внаслідок об'єднання двох семантично елементарних конструкцій. Пор.: *Вовк лежав мертвий* (М. Вінграновський) ← *Вовк лежав* + *Вовк був мертвий*; *Отаман стояв спантелічений* (Ю. Мушкетик) ← *Отаман стояв* + *Отаман був спантелічений*; *Він приїхав до мене розгублений* (П. Загребельний) ← *Він приїхав до мене* + *Він був розгублений*; *Яринка поверталася щаслива* (А. Дімаров) ← *Яринка поверталася* + *Яринка була щаслива*.

Адресатно-суб'єктна семантика репрезентована в сучасній українській мові вокативною мінімальною синтаксичною одиницею у кличному відмінку при дієслівних предикатах наказового способу. Ця синтаксема сформувалася в результаті об'єднання двох елементарних із семантико-синтаксичного погляду простих речень в ускладнене просте. Суб'єктом і предикатом першої конструкції є відповідно мовець і його вольова дія на об'єкт, тобто співрозмовника, адресата мовлення, а суб'єктом і предикатом другої конструкції – співрозмовник і його потенційна дія (з можливим об'єктом, адресатом, знаряддям дії тощо) залежно від потенціалу семантико-синтаксичної валентності предиката. Наприклад, у семантико-синтаксичній структурі речення *Скрипалю, грай!* виділяємо такі компоненти: *Хтось* (суб'єкт дії, мовець) + *попрохав, запропонував, наказав* і под. (дія суб'єкта-мовця) + *скрипалеві* (об'єкт-адресат дії, співрозмовник) + *скрипаль* (суб'єкт потенційної дії, співрозмовник) + *заграє* (потенційна і бажана для мовця дія співрозмовника). Специфікою кличного відмінка при предикаті в імперативній формі є те, що він виступає конденсатом згорнутого речення і, приєднуючись до базового речення, вихідну адресатну семантику доповнює семантикою потенційного суб'єкта дії. Функція адресата – потенційного суб'єкта дії – формується з елементарних відмінкових значень, одне з яких (суб'єктне) модифікується у значення потенційного суб'єкта. Кличний відмінок стосується передусім адресата-співрозмовника, якого суб'єкт-мовець спонукає до виконання дії, в якій адресат дії стає потенційним суб'єктом. Отже, у формі кличного відмінка конденсовано виражено складну структуру: мовця і його інтенцію, спонукування до дії (суб'єкт і предикат) і співрозмовника (адресата вихідної моделі) та потенційну його дію з можливими валентними партнерами, напр.: *Не щєбечи, соловейку, на зорі раненько...* (Н. Забіла); *Поете, слухай голоси жит-*

тя людського, нові ритми уловляй (М. Рильський). На відмінкову адресатно-суб'єктну семантику кличного нашаровується невідмінкове емотивне значення. Для адресатно-суб'єктної синтаксеми характерне обмежене лексичне наповнення, що зазвичай охоплює назви осіб. Поширення на інші назви зумовлюється явищами персоніфікації, а отже, будується на основі типового лексичного наповнення кличного відмінка. Отже, вокатив є наслідком злиття в ньому функцій двох вихідних іменникових синтаксем – адресатної та суб'єктної. Кличний з дієсловами наказового способу наділений семантико-синтаксичними ознаками субстанціальності (ускладненої), пасивності – потенційної активності, фінальної спрямованості – вихідної потенційної спрямованості, супровідної емотивності і формально-синтаксичною ознакою центральності [3, 187].

Адресатно-суб'єктна семантико-синтаксична функція кличного корелює з його первинною формально-синтаксичною функцією підмета, напр.: *Зупиніться, поети!* (Б. Олійник); *Моя пісню, на гори зійди і впади, ніби річка зі скелі* (Д. Павличко). Найвиразніше виявляються його особливості в реченнях із дієслівними присудками у формі наказового способу. У двоскладних конструкціях кличний поєднується предикативним зв'язком (його формою – взаємозалежна координація) із присудком у формі наказового способу. Поєднання кличного відмінка у функції підмета і форм наказового способу дієслова у функції присудка становить особливий різновид координації. Підметова формально-синтаксична функція кличного є морфологічно обмеженою, тому що вона зумовлена лише дієсловами наказового способу. “У спонукальних реченнях, – зауважує І. Р. Вихованець, – у кличного відмінка наявні ті самі ознаки (двобічний зв'язок із присудком, наявність типових для предикативного зв'язку елементів форми координації), що й у називного відмінка” [4, 218]. Зазначимо, що кличний відмінок (форму) традиційно розглядають як синтаксично ізольований від речення компонент [14, 225], якому властива функція адресата мовлення. У дослідженнях вітчизняних лінгвістів кличний усе частіше кваліфікують як відмінок з основною для нього підметовою функцією [2, 140; 7, 142–156], напівпідметовою [12, 3–11]. Услід за І. Р. Вихованцем ми розглядаємо підметовий кличний лише при імперативах.

Кличний відмінок як виразник семантико-синтаксичної функції адресата – потенційного суб'єкта дії – функціонує і в односкладних реченнях, які українські граматисти називають по-різному: вокативними односкладними [3, 192], кличними комунікатами [13, 295–296], звертаннями-реченнями еквівалентами речень [5, 259–271]. Напр.: – *Шуро! – вперше за сьогодні. Євген назвав її на ім'я* (О. Гончар); – *Тату! – більше нічого не промовляє, біжить і опускається на землю біля батька* (М. Стельмах). Складна вокативна синтаксема є конденсатом суб'єктно-предикатно-адресатної структури, характеризується певною синтаксичною автономністю і найбільшою мірою з-поміж усіх відмінків супроводжується інтонацією, а з формально-граматичного погляду являє собою головний член односкладного вокативного речення.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, вокативна (адресатно-суб'єктна) синтаксема належить до мінімальних синтаксичних одиниць неелементарного (складного) із семантико-синтаксичного погляду типу, сформованих у результаті об'єднання елементарних синтаксем. Складні суб'єктно-об'єктні компоненти є наслідком трансформаційних перетворень активних конструкцій у пасивні, а також злиття називного і знахідного або називного і давального відмінків у позиції дуплекси. Виділення мінімальних і елементарних одиниць та встановлення їх взаємовідношення з неелементарними (ускладненими) одиницями належить до найважливіших завдань синтаксичної теорії та є одним із найперспективніших напрямків подальших досліджень.

Список використаної літератури

1. Арват Н. Н. Семантическая структура простого предложения в современном русском языке / Н. Н. Арват. – Киев : Выща шк., 1984. – 160 с.
2. Вихованець І. Р. Система відмінків української мови / І. Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1987. – 231 с.
3. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови / І. Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1992. – 222 с.
4. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : підручник / І. Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1993. – 368 с.
5. Дудик П. С. Синтаксис сучасного українського розмовного літературного мовлення: (Просте речення; еквіваленти речення) / П. С. Дудик. – К. : Наук. думка, 1973. – 288 с.

6. Золотова Г. А. К типологии простого предложения / Г. А. Золотова // Вопр. языкознания. – 1978. – № 3. – С. 49–61.
7. Кучеренко І. К. Теоретичні питання граматики української мови: Морфологія : в 2 ч. / І. К. Кучеренко. – К. : Вид-во Київ. ун-ту, 1961. – Ч. 1. – 172 с.
8. Мурзин Л. Н. Синтаксическая деривация / Л. Н. Мурзин. – Пермь : Изд-во Перм. ун-та, 1974. – 170 с.
9. Мухин А. М. Функциональный анализ синтаксических элементов: На материале древнеанглийского языка / А. М. Мухин. – М. ; Л. : Наука, 1964. – 292 с.
10. Плющ М. Я. Категорії суб'єкта і об'єкта в структурі простого речення / М. Я. Плющ. – К. : Вища шк., 1986. – 175 с.
11. Русская грамматика : в 2 т. – М. : Наука, 1980. – Т. 2. – 709 с.
12. Слинько І. І. Другорядні чи поширюючі члени речення? / І. І. Слинько // Мовознавство. – 1990. – № 2. – С. 3–11.
13. Слинько І. І. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання : навч. посіб. / І. І. Слинько, Н. В. Гуйванюк, М. Ф. Кобилянська. – К. : Вища шк., 1994. – 670 с.
14. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / за заг. ред. І. К. Білодіда. – К. : Наук. думка, 1972. – 515 с.

Статтю подано до редколегії
20.10.2011 р.

УДК 811.311'74

О. В. Минзак – асистент кафедри теорії та практики перекладу Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича

Вмотивованість англійських юридичних термінів-антонімів

Роботу виконано на кафедрі теорії та практики перекладу ЧНУ ім. Ю. Федьковича

Статтю присвячено зв'язку мотивації з термінологічною антонімією в англійській мові. Детально проаналізовано фонетичну, морфологічну та семантичну мотивації; запропоновано класифікацію антонімів на основі мотиваційних характеристик.

Ключові слова: термін-антонім, внутрішня форма, симетрія/асиметрія, псевдомотивація, семантичне дерево.

Мынзак А. В. Мотивированность английских юридических терминов-антонимов. Статья касается связи мотивации с терминологической антонимией в английском языке. Детально проанализировано фонетическую, морфологическую и семантическую мотивации; предложено классификацию антонимов на основании мотивационных характеристик.

Ключевые слова: термин-антоним, внутренняя форма, симметрия/асимметрия, псевдомотивация, семантическое дерево.

Mynzak A. V. Motivation of English Legal Antonyms. The article deals with the connection of terminological antonymy with motivation. It is analyses phonetic, morphological and semantic motivations; provides a classification of antonyms based on motivation characteristics.

Key words: terminological antonyms, inner form, symmetry/asymmetry, pseudomotivation, semantic tree.

Постановка наукової проблеми та її значення. Серед основних вимог до терміна (наявність класифікаційної дефініції, стислість, однозначність, системність, короткість, милозвучність та ін.), які запропонували основоположники теоретичного та практичного термінознавства Е. Вюстера та Д. С. Лотте, важливе місце посідає прозорість внутрішньої форми (ВФ), основне завдання якої полягає в чіткій орієнтації на денотат, “підказуванні” головних особливостей його значення [5, 73]. ВФС ніколи не збігається зі значенням слова, але дає змогу усвідомити взаємозумовленість його звучання та значення на основі його системних зв'язків [1, 48]. Умотивованість як кількісна і якісна харак-